

c) stálé výjimky potřebné k zajištění provádění ustanovení o týdenním odpočinku;

d) dočasné výjimky nutné k tomu, aby podniky mohly zvládnout mimořádný nával práce či opatřit potřeby rázu veřejného.

Článek 4.

Výjimka z ustanovení prvního článku může se učinit v případě nastalé či hrozící nehody, v případě potřeby naléhavých prací na strojích nebo náradí, nebo v případě vyšší moci, avšak jen v míře nutné pro zabránění vážného znesnadnění normálního provozu v závodě.

Článek 5.

Každý člen, který ratifikuje tuto úmluvu, učiní všechna opatření, směřující k tomu, aby vhodnými prostředky bylo zajištěno všeobecné a skutečné zachovávání zákazu, stanoveného v článku prvním, a přibere k účasti na těchto opatřeních zaměstnavatele i dělníky, jakož i jejich příslušné organizace, podle rekomandace přijaté v pátém zasedání Mezinárodní konference práce (1923).

Článek 6.

Ustanovení této úmluvy nabudou platnosti až dnem 1. ledna 1927.

Přel. dr. Skoch.

J. Sirotek:

Domácká práce.

1. Pojem domácké práce. Pojem domácké práce není nikde přesně definován a bývá většinou směřován s pojmem domáckého průmyslu. Domáckou prací lze rozumět veškerou výrobní činnost v domácnosti konanou, která slouží k ukojování cizích potřeb a výrobci jest zdrojem výdělku. Definice tato zahrnuje v sobě nejen pojem domácké práce, ale i pojem domáckého průmyslu, dvou příbuzných výrobních způsobů, které opírají se o výrobní činnost, provozovanou v domácnosti výrobcově. Nezbývá než přesněji vymeziti a rozlišiti od sebe tyto dva pojmy.

Za vodítko poslouží nám povšechné definice jednotlivých činitelů domácké práce, které nám dává zákon ze dne 12. prosince 1919, č. 29 Sb. z. a n., o úpravě pracovních a mzdových poměrů v domácké práci.

Domácká práce opírá se o součinnost domáckých dělníků, skladovných mistrů, dílenských pomocníků, podnikatelů a zprostředkovatelů.

a) Domácký dělník (Heimarbeiter) jest osoba, zaměstnávající se výrobou nebo zpracováním zboží mimo provozovnu svého zaměstnavatele, zpravidla ve svém obydlí, a neprovozující živnosti ve smyslu živnostenského řádu (§ 2, lit. a). Jsou však v praxi případy, kdy domácký dělník si provozovnu (dílnu), resp. část dílny pronajímá, na př. v t. zv. brusičských mlýnech na Turnovsku. Dělník domácký nepracuje pro spotřebitele, nýbrž pro zaměstnavatele, který mu práci zadal, ať je to již přímo sám podnikatel nebo zprostředkovatel, případně několik zprostředkovatelů. Nezáleží tu na tom, vykonává-li tuto práci stále, či přechodně, zda jako hlavní nebo

vedlejší zaměstnání.*) V důsledku toho, že není domácí dělník živnostníkem, nemůže, resp. nesmí zaměstnávat pro sebe pomocné dělníky a učně (viz § 30), a musí se omezit pouze na členy své vlastní domácnosti. Se stanoviska hospodářského jest domácí dělník vždy závislý na jednom, po případě na více zaměstnavatelích, kteří určují druh i rozsah jeho výroby.

b) **Skladovní mistr** (skladovní mezipodnikatel, štukmistr, Zwischenmeister, Stückmeister) jest samostatným živnostníkem těch výrobních odvětví, v nichž se zboží vyrábí domácí prací, zabývající se z příkazu podnikatelů výrobou nebo zpracováním zboží na sklad. Nerozhoduje tu, dodává-li úplně nebo částečně látky, potřebné ku zpracování a pracuje-li vedle toho i pro své zákaznictvo (§ 2 lit. b).

Skladovní mistři jakožto samostatní živnostníci, mohou přirozeně zaměstnávat a zaměstnávají dílenské pomocníky. Vystupují též jako zprostředkovatelé, kteří dále zadávají práci mimo svou dílnu domácím dělníkům. Vystupuje tudíž skladovní mistr často zároveň jako samostatný živnostník, zprostředkovatel i jako domácí dělník, pracuje pro zákazníky, zprostředkuje mezi podnikatelem a domácím dělníkem a současně pracuje sám z příkazu podnikatelského na sklad. Dle zákona jest sice samostatným živnostníkem, se stanoviska hospodářského jeví se nám závislým na podnikateli právě tak, jako domácí dělník, pracuje na jeho příkaz, ovšem někdy bývá závislost ta dosti nepatrná. Jest tudíž samozřejmé, že v praxi hranice mezi samostatným živnostníkem a skladovním mistrem bude často velmi neurčitá a kolísavá. Vždyť může býti v době konjunktury skladovní mistr živnostníkem, pracujícím na přímé objednávky spotřebitelů, a pouze v období nezaměstnanosti pracuje na sklad, stává se skladovním mistrem, ano i vlastně jen pouhým domácím dělníkem. Jest všeobecným zjevem, že hranice mezi jednotlivými činiteli domácí práce, domácího průmyslu a mezi skutečně samostatně provozovanou živností jsou měnlivé a neurčité, v praxi často těžko objektivně zjištělné. I zákon sám v § 3 ponechal podrobnější ustanovení o tom, koho dle zvláštních poměrů určitého výrobního odvětví jest pokládati za domácího dělníka, skladovního mistra a pod. budoucímu nařízení, ku kterému materiál mají poskytnouti ústřední a obvodní komise domácí práce.

c) **Díle n s k ý p o m o c n í k** (Werkstattgehilfe) jest živnostenským dělníkem ve smyslu § 73 živn. řádu, který jest zaměstnán v podniku skladovního mistra nebo podnikatele (§ 2, lit. c).

d) **Domá c k ý p o d n i k a t e l** (výrobce, obchodník, skladař, Unternehmer, Handler, Verläger) jest osoba, která dává vyráběti nebo zpracovávati zboží skladovním mistrům, nebo domácím dělníkům, buď přímo nebo nepřímo prostřednictvím zprostředkovatelů (§ 2, lit. d), mimo svou provozovnu. Podnikatel vládne kapitálem a nese obchodní risiko, uváděje na trh objednané zboží. Suroviny po většině dodává sám, někdy obstarává svým zaměstnancům i potřebné nářadí a stroje, zejména jsou-li nákladnější, případně i opravu jejich. Často mívá svou vlastní dílnu, druhdy továrnu, kde se provádí určitá část výrobního procesu, zejména příprava materiálu a konečná úprava (apretura) hotových výrobků. Setkáváme se

*) V praxi jest tento rozdíl neobyčejně důležitý. Zákon o domácí práci chrání i dělnictvo příležitostné; povinné nemocenské pojištění vztahuje se však pouze na osoby, které pravidelně vykonávají domácí práci (viz § 1 zákona o nemocenském pojišťování ze dne 15. května 1919, č. 268 Sb. z. a n.). Sociální pojištění dle § 3 zákona ze dne 9. října 1924 č. 221 Sb. z. a n. vztahuje se rovněž jen na trvalé domácí dělníky.

tu se zjevem, že se vzájemně doplňuje práce tovární s prací domácí. Jsou však rozsáhlá odvětví výrobní, opírající se pouze o domácí práci, v nichž podnikatel omezuje se jen na obstarávání obchodní stránky (tak zejména konfekce oděvů ve velkoměstech). Se stanoviska hospodářského je naprosto samostatným podnikatelem.

e) Zprostředkovatel (faktor, Mittelperson) jest osoba, kterou podnikatel užívá ve styku s domácími dělníky nebo skladovními mistry (§ 2, lit. e).

Zprostředkovatel přijímá celkovou dodávku od podnikatele a zadává ji jednotlivým domácím dělníkům, hotové výrobky kontroluje a odvádí podnikateli. Zprostředkovatele nacházíme zejména tam, kde sídla domácích dělníků jsou značně rozptýlena, a pak ve velkých městech. Činnost těchto zprostředkovatelů je smutně proslulá, zejména na venkově. Bývají to někdy místní obchodníci, kteří vykořisťují domácího dělníka v době nezaměstnanosti tím, že mu dávají na dluh předměty denní potřeby pravidelně v horší jakosti a v cenách, které si sami monopolisticky diktují, rovněž i mzdu za práci nepřiměřeně snižují. V mnohých případech místo hotových peněz za dodaný výrobek dávají domácímu dělníku část zboží ze svého obchodu, které musí dělník sám na svoje riziko a pravidelně pod cenu prodati, aby utržil něco potřebných hotových peněz. Trestní stíhání těchto překročení zákona jest skoro nemožné, ježto dělník z obavy před úplnou ztrátou nepatrného výdělků vyšetřujícím orgánům věc nesdělí. Někdy vystupují, jak již shora podotknuto, i skladovní mistři zároveň jako zprostředkovatelé. Někteří zprostředkovatelé jsou zároveň i domácími dělníky, kteří vedle své výrobní činnosti obstarávají i styk s ostatními domácími dělníky. S hospodářského stanoviska závisí zprostředkovatel více nebo méně na podnikateli.

Domácí dělník, skladovní mistr a dílenský pomocník jsou výrobními činiteli domácí práce, podnikatel a zprostředkovatel činiteli zprostředkujícími oběh výrobků.

Ve všech případech jest hlavním měřítkem, koho jest považovati v určitém případě za činitele domácí práce, ať již výrobního či zprostředkujícího oběh, míra hospodářské závislosti na podnikateli (případně na více podnikatelích), který dává po domácí, tedy mimo svou provozovnu, určitou práci vyráběti.

Přehlédneme-li všechna tato ustanovení, lze ve smyslu zákona o domácí práci prohlásiti za domácí práci veškerou výrobní, zprostředkovatelskou a obchodní činnost výdělečnou, spojenou s výrobou nebo zpracováním zboží mimo provozovnu podnikatele a z jeho příkazu (po většině ve vlastní domácnosti výrobcově, po případě i v najaté dílně), bez ohledu provozuje-li nebo neprovozuje-li výrobce nebo zprostředkovatel vedle toho i živnost ve smyslu živnostenského řádu (vyjma vlastního domácího dělníka, který nesmí provozovati živnost). Měřítkem, podléhají-li jednotliví činitelé domácí práce předpisům jen živnostenského řádu nebo zároveň i předpisům zákona o domácí práci, jest vždy míra hospodářské závislosti či nezávislosti na určitém domácím podnikateli, který výrobu určitého druhu a rozsahu dává prováděti.

Charakterisují tudíž domácí práci:

- a) výdělečná činnost výrobní ve vlastní nebo najaté provozovně (domácnosti) mimo provozovnu podnikatelu,
- b) hospodářská závislost, přímá nebo nepřímá (prostřednictvím zprostředkovatele) na jednom nebo více podnikatelích.

Je-li dělník výrobce samostatný, hospodářsky naprosto nezávislý, svou pracovní silou volně disponující a vyrábí-li ve své domácnosti sám, či s pomocí členů své vlastní rodiny průmyslové výrobky z vlastní suroviny, na vlastní účet a nebezpečí, aniž by byl vůči někomu v poměru hospodářsky závislém nebo námezdním, nelze tu mluvit o domáckém dělníku a o domácké práci, a nutno takovýto způsob výroby označiti na rozdíl od domácké práce *domáckým průmyslem*. Tak na př. výroba dřevěného zboží, hraček, košíků, krajek, výšivek, zvláště na Slovensku, které výrobce nebo členové rodiny na trhu nebo v podomním obchodě sami prodávají.

Přihlédněme ještě ke starším zákonným ustanovením.

Článek V., lit. e), cís. patentu ze dne 20. prosince 1859, čís. 227 ř. z., vylučuje z ustanovení živnostenského řádu výdělková odvětví, patřící do kategorie vedlejšího domáckého zaměstnání, provozovaná obyčejně členy vlastní domácnosti. V důsledku toho i starý živnostenský řád z roku 1883 vylučuje domácký průmysl z ustanovení živnostenského řádu. Výnos ministerstva obchodu ze dne 16. září 1883, č. 26.701, ač překročil daleko mez, stanovenou cís. patentem z roku 1859, přibližuje se však více skutečným poměrům. Dle něho za domácký průmysl považovati sluší onu živnostenskou činnost výrobní, která podle místního zvyku provozována jest osobami v jich vlastních obydlích, ať jako zaměstnání hlavní či vedlejší, pokud osoby tyto, neprovozují-li vůbec samy tuto výdělečnou činnost, nepoužívají pomocníků živnostenských (tovaryšů, učňů), nýbrž omezují se pouze na spolupůsobení členů své vlastní domácnosti. § 3 zákona ze dne 30. března 1888, č. 33 ř. z. o nemocenském pojištění dělnictva považuje za domácký průmysl výdělečnou činnost samostatných dělníků, kteří ve vlastních provozovnách buď sami nebo za součinnosti členů své domácnosti, avšak bez jiných pomocníků zaměstnávají se výrobou nebo zpracováním průmyslových výrobků. Je patrné, že tato ustanovení vzájemně si odporují a že jest tu zaměňována domácká práce s domáckým průmyslem.

Nejvyšší správní soud činí rozdíl mezi domáckou prací (Heimarbeit) a domáckým průmyslem (Hausindustrie). Domácká práce vyznačuje se tím, že dělník nepracuje v dílně podnikatelově, nýbrž ve vlastní provozovně (nález ze dne 10. února 1899, č. 944). Dělník domáckého průmyslu liší se od domáckého dělníka tím, že může svou pracovní silou volně nakládati (nález ze dne 25. dubna 1902, č. 3808).

Z těchto dvou nálezů zřejmě vyplývá i definice domácké práce a domáckého průmyslu, ovšem věcně jest tu značný rozdíl, ježto dříve podléhali podnikatel, zprostředkovatel, skladovní mistr a dílenský pomocník pouze ustanovením živnostenského řádu. Domácký dělník byl ponechán mimo ochranu zákona, byl vylučován z ochrany, poskytované živnostenským řádem, pouze § 78 a) živn. řádu stanovil, že předpis o výplatě mzdy v hotovosti vztahuje se i na ty dělníky, kteří mimo dílnu dělají pro živnostníky výrobky nebo polotovary, potřebné pro jejich podniky, nebo jim je dodávají, aniž by takovéto zboží konsumentům po živnostensku prodávali. § 5, lit. c) zák. ze dne 27. listopadu 1896, č. 218 ř. z. o živnostenských soudech podřizuje osoby, které se zaměstnávají zpracováním nebo opracováním surovin nebo polotovarů za mzdu mimo provozovnu podnikatele judikatuře živnostenského soudu.

Konečná úprava tohoto nejméně utěšeného poměru pracovního byla provedena teprve citovaným zákonem ze dne 12. prosince 1919, č. 29 Sb. z. a n. z r. 1920 o úpravě pracovních a mzdových poměrů domácké práce.

2. Vývoj domácí práce lze stručně popsati takto: Původně zemědělská rodina vedle prvotní výroby zaměstnává se i výrobou průmyslových předmětů pro potřeby vlastní domácnosti. Zemědělec jest nejen prvovýrobcem, ale i průmyslovým výrobcem a zároveň i spotřebitelem. Poměry takové nalézáme dodnes v severní a východní Evropě.

Dalším krokem ve vývoji je směna přebytků těchto výrobků. Časem stává se tato směna výrobků, později prodej za peníze, vedlejším povoláním vedle zemědělství; je-li půda méně úrodná nebo v menší výměře, než aby vyživila celou rodinu, nabývá toto vedlejší povolání povahu trvalého zaměstnání. Zemědělství klesá tu úplně na zaměstnání vedlejší, méně významné. Přejít k domácí práci umožněn byl v neposlední řadě i uvolněním zřízení cechovního. V konečném pak stadiu mizí i hospodářská samostatnost výrobcova, tento počíná pracovati za mzdu pro jednoho nebo více zaměstnavatelů. V mnohých případech stává se vlastnictví nepatrného pozemku nezaměstnanému domácímu dělníkovi i značnou přítěží, poutajíc jej na určité místo, které nemůže tak snadno opustiti, aby si vyhledal nové, trvalejší a výnosnější zaměstnání. Sídlem domácí práce na venku jsou vesměs chudé horské kraje, kde zemědělství provozuje se v celkem nepatrné míře a jest málo výnosné.

V městech provozována jest domácí práce osobami, které nemohou býti přijaty do továrny, neb osobami, které vedle svého trvalého zaměstnání hledají ještě další rozmožení skrovných příjmů, ať již ke krytí výloh, spojených s vedením domácnosti, či, jak to též v ojedinělých případech bývá, aby získány byly příjmy na některé vedlejší výdaje (šaty, zábavy a pod.). Působí tu i snaha podnikatele, aby ušetřil nákladů zařizovacích a provozovacích, spojených s udržováním pracovních místností, výloh na různá zákonem předepsaná ochranná zařízení a pod., pročež používá raději součinnosti domácích dělníků a přesouvá tím své riziko podnikatelské na tyto podniky. Možno uvést tu i vdovy a dcery úředníků, které nalézají v domácí práci svou nepatrnou obživu. Často i lichý stud jest příčinou, že osoby tyto raději živoří při nepatrné mzdě, než by si vyhledaly zjevně zaměstnání výnosnější. Podobně i samostatní živnostníci často z téhož důvodu raději pracují za nepatrnou mzdu na sklad, jen aby si aspoň navenek uchovali svou samostatnost. Bývalo a jest ještě dnes ojediněle zvykem přes výslovný zákaz zákona o 8hodinové době pracovní, že tovární dělník běře si s sebou po odbyté pracovní době v továrně práci domů a pracuje dále jako domácí dělník, povětšinou za přispění všech členů rodiny.

3. Poměr domácí práce k domácímu průmyslu. Společným znakem obou způsobů výroby jest zpracování zboží v domácnosti výrobcově.

Důležitým rozdílem však tu je, že při domácím průmyslu dělník, ač omezen pouze na přispění členů své rodiny, není v naprosto nijakém námezdním nebo jiném poměru k určitému podnikateli. Jest sám podnikatelem, ježto vyrábí ze své vlastní suroviny, na svůj vlastní účet a nebezpečí, ze své vlastní iniciativy, i obstarává si sám odbyť svých výrobků, ať již prodejem na trhu nebo v podomním obchodě. Sem nutno zařaditi většinu t. zv. lidového průmyslu uměleckého a památkového, zejména výrobu krajek všeho druhu, výšivek, dřevěného nářadí, hraček a pod. Forma tato převládá zejména na Slovensku a v Podkarpatské Rusi, kdežto v zemích českých táž výroba provádí se domácí prací.

Domácí práce na rozdíl od domácího průmyslu je uváděna v život určitým podnikatelem, který dává suroviny, někdy i nástroje a stroje po-

třebné k výrobě, určuje rozsah a druh výroby, a výroba sama prováděna je mimo provozovnu tohoto podnikatele. Vychází tudíž při domácí práci iniciativa jediné od podnikatele, z čehož jako nutný důsledek plyne, že všichni ostatní účastníci této výroby jsou vždy vůči tomuto podnikateli v poměru podřízeném, závislém. Odtud označována je domácí práce též jako práce vydavačská (Verlagsarbeit, Verlagssystem).

4. Poměr domácí práce k živnosti. Rozdíl mezi samostatným živnostníkem a živnostníkem činným v domácí práci spočívá opět v závislosti nebo nezávislosti na určitém podnikateli. Samostatný živnostník pracuje podle objednávek svých zákazníků, někdy má i svůj vlastní sklad. Po stránce právní podléhá pouze předpisům živnostenského řádu.

Živnostník pracující v domácí práci jest vždy více méně nesamostatný, závislý na příkazech určitého podnikatele, ať již dodává látky potřebné k výrobě sám či podnikatel. Tu v praxi shledáváme celou stupnici od živnostníka plně závislého na podnikateli, který je pouze formálně samostatným živnostníkem, ve skutečnosti však jen pouhým domácím dělníkem, až k více méně hospodářsky samostatnému živnostníku. Tak při výrobě oděvu v Praze a v Brně zjištěny byly případy, že zaměstnavatel nezadá domácímu dělníkovi práci dříve, pokud neprokáže tento, že je samostatným živnostníkem. Děje se tak z toho důvodu, aby zaměstnavatel nebyl nucen platiti příspěvky nemocenské a úrazové. Tu nutno vždy od případu k případu vyřešiti otázku, podléhá-li takovýto živnostník předpisům pouze živnostenského řádu, či současně i předpisům zákona o domácí práci. V tomto směru je zákon o domácí práci dlouho želaným a slibovaným doplňkem živnostenského řádu, upravujícím poměry v tomto výrobním odvětví. Již novela živnostenského řádu ze dne 5. února 1907 č. 26 ř. z. podotýká, že poměry domácího průmyslu (vlastně domácí práce) budou upraveny zvláštními zákony. Stalo se tak však teprve za republiky.

Dále dlužno zmíniti se o tom, že domácí práce provozována jest dělníky, kteří nepotřebují živnostenského listu, průkazu způsobilosti pro výrobu řemeslnou, proti čemuž vznášeny byly živnostnictvem známé stesky do neoprávněného provozování živnosti a do t. zv. fušerství. Věc tato spíše souvisí s oprávněností či neoprávněností průkazu způsobilosti v živnostech, a je, jak známo, předmětem sporu jak v literatuře, tak v praxi. Stížnostmi živnostníků jsou nuceni i podnikatelé, zejména v průmyslu sklářském na Semilsku, živnostenskými úřady vyzvednouti si živnostenský list.

5. Poměr domácí práce k tovární výrobě. Znakem tovární výroby je pravidelná živnostenská výroba pomocí většího počtu dělnictva, v uzavřené místnosti mimo obydlí dělníků za použití dělby práce a strojů.

Domácí práce provádí se vždy mimo provozovnu podnikatelovu, ať již v obydlí nebo v najaté místnosti. Dělbá práce uplatňuje se tu daleko méně než v továrnách. Užívání strojů jest omezeno na stroje nejjednodušší. Domácí práce jest formou velkopodniku. V dnešní době, kdy převládá výroba tovární, udržuje se dosud tato forma ve značné míře.

Příčiny, proč se tento způsob výroby, tak houževnatě vzdorující všem sociálním reformám, dosud udržuje, jsou několikeré. V první řadě přicházejí v úvahu výhody domácí práce pro podnikatele, v menší míře pak i výhody, lze-li je vůbec se stanoviska sociálně-politického takto označiti, pro domácího dělníka.

Podnikatel, zadává suroviny ku zpracování mimo svou provozovnu, ušetřuje tím náklady na tovární budovu, zařízení této budovy, na opatření

strojů, náklady na osvětlování a vytápění dílen a dozorčí personál. Dostačí mu ve většině případů pouze menší sklad pro suroviny a hotové tovary. Personál podniku omezuje se na několik málo osob, zabývajících se obchodní agendou. Pro podnikatele znamená ušetření těchto nákladů možnost věnovati velkou část kapitálu oběhu statků. Není tu značná část kapitálu vázána, investována do zařízení podniku, tak jako u podniků továrních. Tím ovšem má domácí podnikatel snazší příležitost přejíti za špatné konjunktury k jinému odvětví výroby. V poměru k dělnictvu není trvalého pouta, jako mezi zaměstnavatelem a organisovaným a o kolektivní smlouvy se opírajícím dělnictvem továrním. Domácký dělník dostane surovinu, zpracuje ji a jest placen od kusu. Výpovědních lhůt pravidelně není. Není-li konjunktura, zastaví prostě domácí podnikatel výrobu, a věc jest odbyta. Z toho důvodu vyskytuje se domácí výroba v těch odvětvích, které silně podléhají vlivům módy a pod. Konečně malujeme domácí výrobu i v těch odvětvích, kde se jedná o zboží sice typové, běžné, které však se prodává za velmi levné ceny. Tu hlavní příčinou udržování se tohoto způsobu výroby jest možnost stlačovati mzdy až pod existenční minimum dělníkové.

Jaké výhody má tento výrobní způsob pro domácího dělníka, lze-li vůbec o jakýchkoli výhodách mluvit? Domácký dělník nemusí choditi denně do továrny, někdy dosti vzdálené, stačí mu, když týdně nebo i řídčeji dochází si pro práci. To však znamená, že práci musí si sám přinést i podnikateli hotový výrobek odvésti, čímž ztrácí mnoho času a tím i výdělek. Není nucen dodržovati pracovní dobu, ovšem, vždyť při chabých zebračkách mzdách musí pracovati, aby bídě živil, 14 až 16 hodin denně. Není nucen dodržovati určité lhůty dodací, což nese s sebou všechny závady zdravotní i mravní. Ženy a školou povinné děti musí zúčastniti se práci až do pozdních hodin večerních, ve dnech odvádění práce také až do samého jitra. Že tím trpí výchova dětí i rodinné poměry, je více než zřejmé. V létě může pracovati ve výnosnějším odvětví (na svém poličku, v zemědělství, stavebnictví), v zimě se věnuje domácí práci. Tu nutno poukazovati na to, že dělnictvo příležitostně pracující snižuje tímto způsobem mzdy dělnictva, výlučně odkázaného na domácí práci. Konečně výlohy s otopem, osvětlováním a udržováním dílny a nářadí nejsou dělníkovi podnikatelem hrazeny, čímž opět se mzda značně snižuje. Připočteme-li k tomu ještě vzpomenutou činnost zprostředkovatelů, máme tím zhruba nastíněny poměry domácího dělníka.

Mimoděk naskytá se nám otázka: Udrží se domácí práce? Nutno odpověděti kladně.

Jisto je, že pozvolna zanikají některá odvětví (broušení drahokamů, výroba vlasových sítěk a pod.), přes to však udržují se jiná odvětví, ba i nová odvětví vznikají, resp. stará odvětví přeměňují se v nová. Kde se udržuje domácí práce? Tam, kde není zapotřebí strojů, kde možno pracovati jen s jednoduchými nástroji. Dále tam, kde dělbu práce nelze docíliti snížení výrobních nákladů, a konečně i tam, kde vlastní schopnosti dělníka-umělce nelze nahraditi strojovou šablonou.

Není účelem této stati popisovati pokusy o nápravu neutěšených poměrů domácího dělnictva, ale jest třeba poznamenati jen tolik, že veškeré zákroky se strany státu jsou pouze kostrou, kterou musí vyplniti obětavá práce ve prospěch těchto nejubožších z ubohých. Otvírá se tu širé pole působnosti dělnickým organisacím. Tovární dělnictvo právě silou své organisace domohlo se mnoha a mnoha vymožeností ku svému prospěchu. Nezbývá schůdnější cesty ani dělnictvu domácímu.